

Zeden en gewoonten

Eeuwenlang is Westerwolde afgesloten geweest van de buitenwereld. Onbegaanbaar hoogveen aan bijna alle zijden maakten Westerwolde tot een gebied dat nagenoeg aan zichzelf was overgelaten. Door die afzondering konden oude zeden en gewoonten lange tijd in ere worden gehouden. Pas na de ontsluiting van Westerwolde verdwenen ze langzamerhand.

Het is op deze plaats natuurlijk onmogelijk om 1100 jaar "Zeden en gewoonten" in z'n totaliteit de revue te laten passeren.

Daarom een greep daaruit.

Het huwelijk en de daarbij behorende bruiloft gingen in vroeger tijden met groot ceremonieel gepaard. Uit een oud document blijkt dat een zekere Else Halm te Smeerling vier dochters had. Deze dochters trouwden in 1760, 1765, 1767 en 1775. Else gaf z'n dochters heel wat mee ten huwelijk t.w. "fatsoenlijke Zondaagsche en workkeldaagse klederen na stands behoor, daar en boven een zilveren beugel met een tassche, een zilveren oorijzer met gouden stiften, een Bijbel met silveren krappen, een paar zilveren swaare gaspen op de schoene en gouden hake en oege an de Zondaagsche hoed, een zilveren hake en oege an 't Regens kleet, met een zilveren vinger hoed en zes lakens, waar onder een binnenwarkslaken is met vier paar kussens, een zilveren scheere met een zilveren kette". De bedragen die voor deze zaken besteed werden, waren tamelijk hoog. In 1851 was de waarde van een nieuw oorijzer f. 217,60, van oorbeugels f. 12,50, van een paar spelden f. 12,50. Samen dus f. 242,60. Een heel bedrag in die tijd. De bruiloft, "winkop" genaamd, was een bijzonder groot feest. De bruidegom kwam zijn bruid te paard halen. Hij was vergezeld van een "sweerddrager" en 20 jongelingen. De "sweerddrager" was een persoon met een grote sabel. Zijn aanwezigheid was een oud-Germaans symbool. De bruid werd er op deze manier aan herinnerd dat zij het huwelijk rein moest houden. Als zij dat niet deed, dan zou zij gestraft worden met het "sweerd".

Voor de bruiloft werd het hele dorp uitgenodigd. Eén van de burens (de "nuiger") ging ieder huis in het dorp binnen en dreunde dan een ellenlang gedicht op. Een oude Westerwolder schreef het.

"Ziet ik ben een rare kwant;
Zet mij de tafel ter hand,
of ik sla je aan de want,
Dat de schotels zullen vliegen van kant.
Gij kunt wel zijn (= zien)

Mijn stok is langer als mijn bijn (= been);
 Mijn lint is rood, ·
 Mijn hand is bloot
 Nog heb ik van doen (= beschonken) worden geen nood.
 Vrienden laat mij eens spreken
 Gij moogt het alle wel voor waarheid reken.
 Ik houd mij niet op met een gekkenpraat of leugentaal
 Dit duur (= durf) ik staande houden voor U altemaal.
 Ik kom hier niet te pronken of te pralen,
 of appels of peren halen,
 of doove noten te kraken,
 Maar een boodschap aan U bekend te maken
 Zonder te verzaken.
 Ik ben hier niet toe aangesteld,
 om hieraan te verdienen geld.
 Ik ben hier niet toe bekoft (= bekocht)
 Maar ik ben hier vriend'lijk toe verzocht;
 Ik ben hiertoe opgericht
 Om te doen mijn naberplicht.
 Zoo geeft dan een weinig rust en een weinig lust!
 Hoort vrienden, deze zaak zal U zijn wel bewust:
 Ik koom hier uit last van twee geliefde beminden
 Die zich te zaam in den echten staat willen gaan verbinden
 Albert Egberts als bruidegom
 En deszelfs deugdzame jonge dochter
 Wupke Nannes Koets, uit wiens naam ik koom.
 Zoo zal ik U verzoeken huisvader en moeder
 Zoons en dochters, knechten en maagden
 Elk naar zijn vrijen wil en welbehagen.
 Zij laten U verzoeken ja te bruilof nooden
 Op aanstaanden Donderdag zoo wordt gij ontboden;
 En als gij daar dan komt, dan zullen daar ook zijn:
 Twintig vette ossen, dertig vette weers,
 Veertig à zestig spekekkelschinken;
 Daar kunt gij lieden lustig van eten en vroolijk na drinken
 De varkens lopen delicaat
 Gezoden en gebraden langs de straat,
 met messen in de rugge
 En roepen: "Koomt lieden, eet vlugge".
 Dan willen wij drinken: jenever, wijn of brandewijn,
 Opdat gij ook lustig en vroolijk moogt zijn.
 Maar die daarvan niet lust, die klimme
 Boven in den boom en drinke water uit de sloot,
 Dan heeft hij van doen worden geen nood.

 Dan willen wij ringen en springen
 Dat de roeten in de glazen klingen;
 Trippelen en trappelen,
 Dat de pannen op het huis rappelen;
 Dan willen we zien of het kelder of keuken vermag
 Dan zal het duren tot in den derden en vierden dag.
 Dan willen wij op jacht
 Bij dage, maar niet bij nacht;
 Reeën en herten

Het richtfeest duurde vroeger soms wel drie dagen en de helpers werden getrakteerd op het zogenaamde "rigterbier".

Over bier gesproken.....

Bij verschillende gelegenheden kwam er bier op de tafel. Ik denk aan het huwelijksfeest, het richtfeest en.....na afloop van begrafeningen. Zelfbeheersing was bij dergelijke gelegenheden ver te zoeken. Men deed zich te goed aan alcoholische dranken, zodat veel van bovengenoemde gelegenheden ontaardden in drinkgelagen. Bruiloften met meer dan 100 gasten waren vroeger heel normaal, maar even luidruchtige begrafeningen kwamen ook vaak voor. Zo'n begrafenis was natuurlijk in strijd met de Christelijke zede. Het was eigenlijk een stuk Germaans heidendom. Als de Germanen een overledene naar zijn laatste rustplaats hadden gebracht, richtten zij na de plechtigheid een grote maaltijd aan en nuttigden grote hoeveelheden drank. Lange tijd is dit "gebruik" nog in "ere" gehouden door onze voorvaders.

De hulp bij ziekte en dood was vastgelegd in gildeboeken. De naburdiensden namen vroeger een zo belangrijke plaats in de samenleving in, dat daarvoor regels werden opgesteld. Ook de (toenmalige) gemeente Onstwedde had zulke reglementen. In het jaar 1850 verscheen er in onze gemeente een nieuw reglement betreffende de naburdiensden. In 19 artikelen werd de hele zaak uiteengezet.

Naast inspanning kende men vroeger in onze streken ook terdege de ontspanning. Daar waren vooral in de zomer de marktdagen, het balslaan, papegaaischieten en pinksterbroed. Jong en oud deden hieraan mee. Het balslaan was een kaatsspel dat in de openlucht op de weg werd gespeeld. Na afloop gingen de spelers naar de herberg. Daar trakteerden de verliezers op een "half oord" (een "oord" is een vierde deel van een kan jenever). De pinksterbroed is het meisje dat op de dag voor Pinkster het laatst opstond. Zij werd met bloemen versierd, evenals de koe van de "kouheer" of "t kouwicht" die het laatst kwam. Men zong dan:

Pinksterbroed,
Doe lðie snoet,
Hou zitste zo daip in de veren!
Wastoe moar eerder opgestoan,
Din haar die mien roupen
gain nood gedaan.
De veren oet! De veren oet!
Din bistoe gain Pinksterbroed.

In de winter kwamen de mannen 's avonds vaak bij elkaar en hielden zogenaamde "avondpraatjes". Men dronk koffie en er werd over alles en nog wat gepraat. Als men uitgepraat was, werden er allerlei verhalen over spoken verteld.

Bijvoorbeeld over het "spinwief" bij de Spinberg. De Spinberg was een hoogte tussen Jipsinghuizen en Weende. Daar zat het "spinwief" en weefde draden, waarmee zij jonge mannen ving die daar bij nacht en ontij langs kwamen.

De huisvrouwen nodigden 's avonds vaak meisjes uit het dorp uit om te komen krassen.

Een bode moest het aan de meisjes zeggen:

Ik kom bij u met stok en lint
En vraag u, of ge zijt gezind,
Om in ons huis wat wol te krassen.
Ja, ja, ik wil u niet verrassen,
Gij moet dan morgenavond komen,
Vooraf niet al te veel van dromen,
Kom hier met kras en vellen,
Vlug werken en ook fiks vertellen
Wat gij maar weet en kunt verhalen
Van alle nieuwe mooie dingen;
Dan moogt gij lachen, schateren, zingen.

Krassen is het hekelen van wol. Dat hekelen gebeurde met een kras, een werktuig bezet met sterke "teppers" (gebogen en schuin staande ijzeren haakjes). "De wol wör eerst wosken en dreugd en din deur de krazzen hoald". Die krasavonden waren bij uitstek geschikte gelegenheden voor de jongelui om elkaar te ontmoeten. De jongens gooiden dan hun petten naar binnen. Een aardige manier om binnen te komen!

Een andere gelegenheid voor de jongelui was het spinmaal. De meisjes kwamen net als bij het krassen op een avond bij elkaar om te spinnen. Om de jongens aan te moedigen zongen de meisjes een leuk liedje:

Snor, snor, snor,
Wat binnen dij jonges dor!
Zai zitten bie de toavel
Mit de lepel aan de snoavel,
Ze zitten aal in houk van heerd,
Ze binnen gain piep tebak meer weerd.
's Oavens lopen ze om 't hoes te springen,
's Mörns kinnen ze de boks nait vinnen;
Snor, snor, snor,
Wat binnen dij jonges dor!

Tot slot wil ik nog de aandacht vestigen op een gebruik dat vroeger veelvuldig voorkwam: het zgn. "spekmaal". Als men vroeger geslacht had, werden familie, buren en vrienden uitgenodigd op het spekmaal. Als het feest ten einde was, kreeg een ieder iets van de slacht mee naar huis.

Niet veel is er van de zeden en gewoonten van onze voorouders overgebleven. Het is waarschijnlijk goed dat veel dingen voorgoed tot het verleden behoren. Van andere is het misschien jammer dat ze verdwenen zijn.

Onstwedde, januari 1977.

B. Volders.

Geraadpleegde literatuur:

Het landschap Westervolde

Groninger Volksleven

Land en volk van Humsterland

Winschoter Courant d.d. 30 juni 1895

- Dr. Ir. J.E. Muntinga
- K. ter Laan
- J. Bierma